

PHILIPPE VAN PARIJS

VILÁGRASZÓLÓ MENETELÉS AZ ALAPJÖVEDELEM FELÉ: KÖSZÖNET SVÁJCNAK!*

2016. június 5-ére úgy emlékezünk majd, mint a feltétel nélküli alapjövedelem-rendszerek (FNA) bevezetése felé tartó világméretű menetelés fontos mérföldkövére. Ezen a napon minden svájci polgár eldönthette, hogy támogatja vagy ellenzi az FNA bevezetéséről szóló következő hárompontos javaslatot:

1. Az Államszövetség bevezet egy feltétel nélküli alapjövedelmet.
2. Az alapjövedelemnek lehetővé kell tennie a népesség egésze számára a méltóságteljes életet és a közéletben való részvételt.
3. A törvény meghatározza majd az alapjövedelem finanszírozását és szintjét.

A szavazók elutasították a javaslatot: a szavazáson résztvevők 76,9 százaléka szavazott ellene, és 23,1 százaléka mellette. Miért lehetett előre látni ezt az elutasítást? És miért volt ez egy fontos, előremutató esemény?

A nullától a 23 százalékig

A kérdések megválaszolásához egy rövid történeti áttekintésre van szükség. 2008-ban két bázeli lakos, Enno Schmidt német filmkészítő és Daniel Häni svájci vállalkozó elkészítette a *Grundeinkommen: Ein Kulturimpuls* (Alapjövedelem: egy kulturális impulzus) című „filmesszét”, ami egy egyszerű és vonzó képet festett az alapjövedelemről. A film internetes terjedése segített előkészíteni a fenti javaslatról szóló, 2012 áprilisában elindított népi kezdeményezést. Egy másik népi kezdeményezés is elindult 2010 májusában, amely egy – kifejezetten a nem-megújuló energiára kivetett – adóból finanszírozott FNA bevezetését javasolta, de ehhez nem sikerült összegyűjteni elegendő aláírást.

A 2012-es kezdeményezés elindítói eredetileg egy olyan konkrétabb javaslatra gondoltak, amely szerint az alapjövedelmet ÁFA-bevételeből kellene finanszírozni, ahogyan az a filmben is szerepelt, de ezt az ötletet később elvetették, mert féltek, hogy az csökkentené a javaslat támogatottságát. Úgy döntöttek, hogy az alapjöve-

* Philippe Van Parijs: The Worldwide March To Basic Income: Thank You Switzerland! in Philippe van Parijs (ed.): *Basic Income And The Left: A European Debate*, Social Europe Edition London, 2017, 52–61.

delem konkrét összegét sem határozzák meg a javaslat szövegében. Honlapjukon azonban felnőttenként havi 2500, gyermekenként havi 625 svájci frank szerepelt, mint a legjobb értelmezése annak a kitételnek, hogy az alapjövedelemnek lehetővé kell tennie „a méltóságteljes életet és a közéletben való részvételt”. Ha egy kezdeményezést 18 hónap alatt legalább százezren támogatnak az aláírásukkal, a Szövetségi Tanácsnak, Svájc kormányának kötelező három éven belül országos népszavazást tartania a javaslat pontos szövegéről, vagy pedig egy a kezdeményezőkkal egyeztetett ellenjavaslatról.

2013. október 4-én a kezdeményezők több mint 125 ezer érvényes aláírást nyújtottak be a szövetségi kancelláriára. 2014 augusztus 27-én, az aláírások érvényességének megállapítását és az érvek megvizsgálását követően a Szövetségi Tanács ellenjavaslat megfogalmazása nélkül elvetette a kezdeményezést. Úgy vélték, hogy „egy feltétel nélküli alapjövedelem hátrányos következményekkel járna a gazdaságra, a társadalombiztosítási rendszerre és a svájci társadalom kohéziójára. Egy ilyen jövedelem finanszírozása a fiskális terhek jelentős növekedését vonná maga után.” A javaslatot ezt követően a svájci parlament mindkét háza tárgyalta. 2015. május 9-én a Nemzeti Tanács (Svájc szövetségi képviselőháza) szociális ügyekért felelős bizottsága 19:1 arányban, 5 tartózkodás mellett az FNA-ról szóló javaslat elutasítása mellett döntött. A javaslat részletes megvitatását követően a Nemzeti Tanács a 2015. szeptember 23-i plenáris ülésén 146:14 arányban, 12 tartózkodás mellett szintén elutasította a javaslatot.

2015. december 18-án az Államtanács (a kantonok képviselőiből álló svájci felsőház) is megtárgyalta, majd 40:1 arányban, 3 tartózkodás mellett elutasította a javaslatot. Szintén aznap került sor a javaslatról való második és végső szavazásra a Nemzeti Tanácsban: 157-en szavaztak ellene, 19-en mellette, 16-an pedig tartózkodtak. A fentiek során a szélsőjobboldali, jobbközép és centrista pártok képviselői minden alkalommal a javaslat ellen szavaztak. A támogató szavazatok és a tartózkodások mindegyike a témában egyaránt élesen megosztott szocialista és zöld párt képviselőitől érkeztek. A végszavazáskor a Nemzeti Tanács szocialista képviselői közül 15-en támogatták, 13-an elleneztek a javaslatot, 13-an pedig tartózkodtak, a zöldpárti képviselők közül pedig 4-en szavaztak mellette, 5-en ellene és 3-an tartózkodtak. A támogatók aránya tehát 0 százalék volt a Szövetségi Tanácsban, 2 százalék az Államtanácsban, a Nemzeti Tanácsban pedig 4,8 és 10 százalék között ingadozott (a bizottsági, az előzetes és a végső szavazáskor).

A 2016. június 5-én tartott népszavazáson szinte az összes párt, a szocialista párt vezetői is, a javaslat elutasítása mellett érveltek. A kivétel a zöld párt volt: ők és a (politikailag jelentéktelen) kalózpárt a javaslat támogatására buzdítottak, a szocialista párt több – mindhárom nyelvi területet felölelő – kantonszintű szervezetével együtt. Emiatt pontosan lehetett tudni, hogy a „nem” szavazatok győznek majd, és a fenti számok tükrében meglepően jó eredmény született azzal, hogy közel minden negyedik szavazat „igen” volt – és ezen belül a genfi kantonban 35, a bázeli kantonban 46, Bern városában 40, Zürich belvárosi kerületeiben pedig 54 százalék volt a támogatók aránya. Ráadásul azt is tekintetbe kell vennünk,

hogy Európában éppen Svájcban a *legvalószínűtlenebb*, hogy társadalmi támogatása legyen az FNA-nak, nem csupán a protestáns munkaetika mélyreható befolyása miatt (Kálvin hazájáról van szó), hanem mindenekelőtt azért, mert az országban jelenleg aránylag alacsony szintű a munkanélküliség és a szegénység is.

Svájcban és azon túl: ismertebb és érettebb

Mostanra azonban mindenki belátja, hogy a kezdeményezés – a kezdeményezők lelkesedésének és kiváló kommunikációs készségeinek köszönhetően – még akkor is kiemelkedően eredményes lett volna, ha nem sikerül összegyűjteni a svájci polgárok legalább 2,5 százalékának a támogató aláírását. Nincs még egy olyan társadalom a világon, és soha nem is volt a történelem során, amely annyit gondolkodott volna a javaslat előnyeiben és hátrányain, mint amennyit a svájciak az elmúlt négy évben.

Ez a hatás ráadásul korántsem korlátozódott Svájcra. A népszavazást megelőző napokban az *Economist*, a *Wall Street Journal*, a *Financial Times*, a *New York Times*, a *Guardian* és világszerte számtalan más újság is szükségét érezte, hogy tartalmas cikkeket közöljenek a témában annak érdekében, hogy részletesen elmagyarázzák (néha igen jól, néha kevésbé jól), hogy mi az és miről szól az alapjövedelem. Nem volt még egy olyan hét a történelem során, amelynek során a média ennyi időt és teret szánt volna az alapjövedelem megvitatására.

Azon kívül, hogy jelentős lökést adott az alapjövedelem ismertté válásának, a svájci kezdeményezés hatására jelentősen érettebbé is váltak az azt övező viták. Az egyik tanulsága az eseményeknek ugyanis éppen az, hogy egy olyan javaslat-hoz, amely magas szintet határoz meg, ugyanakkor nem részletezi a finanszírozás mikéntjét, könnyedén össze lehet ugyan gyűjteni az aláírások előírt mennyiségét, ez azonban édes kevés a szavazáson részvevők (ebben az esetben: a választópolgárok 46 százaléka) többségének a meggyőzéséhez. A kezdeményezés eredménye azt mutatja, hogy az előbbihez elég lehet az irány felmutatása, az utóbbihoz azonban az ahhoz vezető biztonságos útvonal kijelölésére is feltétlenül szükség van.

Bármikor, amikor meghívtak, hogy kapcsolódjak be a svájci vitába, amellet érveltem, hogy politikailag felelőtlen volna egy csapásra bevezetni egy 2500 svájci frank összegű (Svájc egy főre eső GDP-jének 38 százalékát kitevő) alapjövedelmet. Igaz, senki nem tudja bizonyítani, hogy egy ilyen szintű FNA ne volna gazdaságilag fenntartható. De azt sem tudja senki bizonyítani, hogy az volna. Ezt a Svájcban vagy másutt folyamatban lévő vagy eltervezett helyi alapjövedelem-kísérletek sem tudják bizonyítani. Nem volna ésszerűtlen feltevés ráadásul, hogy egy ilyen szintű FNA gazdasági fenntarthatóságához számos további előfeltétel teljesítésére volna szükség, ideértve új típusú adónemek bevezetését (például egy, az elektronikus fizetésekre kivetett mikroadó, ami érdekes szerepet játszott a svájci vitában), valamint hatásos nemzetközi együttműködést az adóelkerülés visszaszorítása érdekében – ami nem éppen Svájc erőssége.

Váltsuk valóra

Mostanra egyértelművé vált, hogy a legközelebbi jövőben szerényebb, de mégis jelentős lépések kidolgozására és megvitatására lesz szükség. Ezek egyike egy olyan, alacsonyabb szintre (például az egy főre eső GDP 15 vagy 20 százalékára) beállított egyéni FNA, amit továbbra is rászorultság-elvű szociális segélyeknek vagy lakásfenntartási támogatásnak kellene kiegészítenie – például az egyedülálló városi háztartások esetében biztosan. Ez az alapjövedelem sok esetben önmagában nem is tenné lehetővé „a népesség egésze számára a méltóságteljes életet”, mégis nagyban növelné azok biztonságát, alkuerejét és választási szabadságát, akik közülünk a legsérülékenyebbek. Egy ilyen FNA bevezetése feltétlenül fenntartható volna gazdaságilag, akár már rövidtávon is. Rajtunk múlik, hogy politikailag is megvalósíthatóvá tegyük.

A példátlan svájci kezdeményezés nem csupán azt érte el Svájcban és messze azon túl is, hogy sokan sokkal inkább tisztában legyenek mindazokkal a kihívásokkal, amelyekkel a 21. században szembe kell majd néznünk, és hogy ezekre az FNA miként segíthetne választ adni. Azáltal, hogy számtalan – részben naiv, részben viszont nagyon is helyénvaló – ellenvetést váltott ki, a kezdeményezés az FNA támogatóit is hozzásegítette az érvek élesítéséhez és annak felismeréséhez, hogy realisztikus következő lépésekre van szükség. Ebből a két okból kifolyólag azok a svájci polgárok, akik hihetetlen mennyiségű időt, energiát és képzelőerőt áldoztak az „igen” kampányra, megérdemlik nem csupán a világméretű alapjövedelem mozgalom, hanem mindazok őszinte háláját, akik egy szabad társadalomért és egy józan gazdaságért küzdenek.

fordította: Misetics Bálint